

STANDARDNI OPERATIVNI POSTUPCI (SOP)

Pripremila: Marica Maretić dipl. ing., Viša laborantica

UVOD

Međunarodna prepoznatljivost Fakulteta, strategija razvoja kao i sve veći broj projekata/suradnji predstavlja potrebu definiranja standarda izvrsnosti od kojih značajnu ulogu ima primjena i implementacija Nacionalne strategije gospodarenja otpadom, zaštite okoliša, provedba dobre laboratorijske prakse (DLP) i zaštite na radu. Ove strategije su nedjeljive u odnosu na Strategiju rasta i razvoja Fakulteta, posebno u smislu znanstvene produktivnosti i prepoznatljivosti na međunarodnoj razini.

Osnovni zakoni i dokumenti održivog razvitka i zaštite okoliša koji se provode i/ili implementiraju na razini ustanove su:

- *Strategija održivog razvitka RH (NN30/09);*
- *Nacionalna strategija zaštite okoliša (NN46/02);*
- *Nacionalni plan djelovanja za okoliš (NN46/02);*
- *Zakon o zaštiti okoliša (NN08/13);*
- *Zakon o zaštiti na radu (NN 71/14, NN118/14, NN154/14 , NN94/18, NN96/18).*

Osnovni akti u području gospodarenja otpadom:

- *Strategija održivog razvitka (NN130/05);*
- *Plan gospodarenjem otpadom (NN46/15);*
  - *Zakon o održivom gospodarenju otpadom (NN84/21, NN94/13, NN73/17, NN14/19, NN98/19)*

Pravilnici:

- *Pravilnik o gospodarenju otpadom (NN23/14, NN51/14, NN121/15);*
- *Pravilnik o katalogu otpada (NN90/15);*
- *Pravilnik o načinima i uvjetima odlaganja otpada, kategorijama i uvjetima rada za odlagalište otpada (NN114/15, NN117/07, NN111/11, NN17/03, NN62/13);*
  - *Uredba o kategorijama, vrstama i klasifikaciji otpada s katalogom otpada i listom opasnog otpada (NN50/05, NN39/09);*
- *Pravilnik o nusproizvodima i ukidanju statusa otpada (NN117/14);*
- *Pravilnik o dobroj laboratorijskoj praksi (NN 71/07, NN45/09, NN124/11)*

1.1. Gospodarenje otpadom - svrha

Svrha ovih postupaka je osiguravanje pravilnog odlaganja svog otpada nastalog radom Fakulteta s posebnim naglaskom na opasni otpad koji predstavlja opasnost kako za zaposlenike tako i za okoliš.

Postupci predstavljaju hijerarhiju postupanja otpadom:

- Sprječavanje nastanka;
- Priprema za novu uporabu;
- Recikliranje;
- Drugi postupci uporabe;
- Zbrinjavanje.

1.2. Gospodarenje otpadom – Služba za održavanje i opće poslove

Zakonom je definirano da svaka pravna osoba koja je proizvođač otpada i zapošljava 50 i više osoba mora imati povjerenika za otpad i zamjenika povjerenika.

Obveze povjerenika:

- Nadzirati provedbu propisa, utvrđivati nedostatke i obavješćivati odgovornu osobu;
- Organizirati provedbu propisa o otpadu na odgovarajući način;
- Savjetovati odgovornu osobu o svim pitanjima gospodarenja otpadom.

Planirane mjere:

- *Osnivanje službe za održivi razvoj i gospodarenje otpadom;*
- *Implementacija svih segmenata dobre laboratorijske prakse;*
- *Edukacija osoblja i studenata/asistenata;*
- *Izrada priručnika (nastavnog predmeta) s osnovnim napomenama, smjernicama za siguran i odgovoran rad te postupanjima u laboratoriju, sljedivosti protokola, izradi SOP-ova i dokumentiranju navedenog.*

1.3. Klasifikacija otpada

<i>Opasni otpad</i>	Otpad pripada posebnoj kategoriji otpada te sadrži određene kemikalije, metale i opasni biološki otpad koji mogu prouzročiti štetu i pri niskom koncentracijama. Ovakva vrsta otpada posjeduje jedno ili više opasnih svojstava određenih <i>Dodatkom III</i>
<i>Neopasni otpad</i>	Otpad koji ne posjeduje niti jedno od opasnih svojstava određenih <i>Dodatkom III</i> kao npr. miješani komunalni otpad, otpad iz ureda, ostatci hrane,...
<i>e - otpad</i>	Otpad električne i elektroničke opreme, cijeli uređaji ili dijelovi namijenjen odlaganju.
<i>Baterije</i>	Baterije svih vrsta, Fluorescentne lampe

1.3.1. Postupci

- Neopasni otpad – nije dio posebnih postupaka postupanjem otpadom i može se odložiti u kante za to namijenjene. Obično se radi o otpadu iz ureda, predavaonica i bilo kojem drugom otpadu koji spada u miješani komunalni otpad.
  - Zaposlenicu su dužni otpad koji generiraju odložiti u za to prikladne kante;
  - Služba za održavanje čija je jedna od funkcija pražnjenje kanta unutar zgrade Fakulteta je odgovorna za sakupljanje i pravilno odlaganje u kontejnere;
  - Odvoz i pražnjenje kontejnera obavlja ovlašteno komunalno društvo na području Splita (Čistoća d.o.o.).
- Opasni otpad – u najvećoj mjeri radi se o otpadu koji se generira unutar laboratorija i Nastambe za uzgoj pokusnih životinja. Radi se o kemijskim i biološkim agensima koji posjeduju jedno ili više opasnih svojstava i kao takvi zahtijevaju posebne postupke postupanja. Sve kemikalije i opasne tvari nose odgovarajuće piktograme i oznake opasnosti. Manipulacija i odlaganje takvog otpada zahtjeva specijalno osposobljeno osoblje kao i prikladnu sabirnu jединicu unutar Fakulteta do trenutka odvoza. Unutar svake radne jedinice (Zavod/Katedra) ovisno o poslovima koje rade postoje SOP-ovi usklađeni s zakonskom regulativom s posebnim naglaskom na DLP i zaštitu na radu. Odvoz i odlaganje obavljaju ovlaštene firme (Cian d.o.o., Belacasa d.o.o.).
- Baterije i e-otpada – također imaju sabirnu jединicu unutar zgrade Fakulteta do trenutka odvoza od strane ovlaštene službe.

- Recikliranje, uporaba i ponovna uporaba – osoblje ali i studenti su dužni ispravno sortirati i odlagati otpad koji se može reciklirati, oporabiti ili ponovno koristiti. Materijali koji su trenutno obuhvaćeni ovim programom su papir, karton, staklo, plastika, metal, elektronika (CD-ovi, mobiteli i punjači, toneri, kompjuteri, printeri).

1.2. Dobra laboratorijska praksa

Zakonski propisi koji se odnose na rad laboratorija

Prema važećem Zakonu o zaštiti na radu (NN 71/14), čiji sažetak se nalazi na stranicama fakulteta (Pravni akti MEFST – Radni odnosi, kadrovi – Pravilnik o radu (2012)):

1. Poslodavac je dužan organizirati i provoditi zaštitu na radu – *sve aktivnosti koje je potrebno napraviti po tom pitanju dužan je organizirati/provesti sam poslodavac, odnosno dekan. Između ostalog to bi podrazumijevalo „obavještanje i savjetovanje“ (stručna obuka).*
  - *Svaki zaposlenik u laboratoriju bi morao biti osposobljen da prepozna, ali i pravodobno djeluje u slučaju nekog rizičnog događaja (Prva pomoć, Protupožarna zaštita, toksikologija,..)*
  - *prevencija – edukacija, informiranje, upoznavanje, procjena rizika*
  - *postupanje u slučaju štetnog događaja – organiziranje plana evakuacije, adekvatna liječnička pomoć, osiguravanje i održavanje sredstava zaštite, ...*
2. Prema zakonu svaki stalni zaposlenik mora biti osposobljen u skladu s ovim zakonom, svaka osoba koja radi u laboratoriju mora biti upoznata sa svim rizicima (zadatak Voditelja laboratorija)

Točka 4. Čl.31., 32., 33.

Točka 7. Čl. 41., 42.

Točka 8. Čl. 44.,

Točka 9. Čl. 45., 46., 47., 48., 49., 50.

Točka 11. Čl. 55.

Točka 13. Čl. 55. ((4))

Točka 14. Čl. 56.((2))

Točka 16., Čl. 62.

Iako provedba zaštite na radu ide od samog poslodavca, laboratoriji se mogu promatrati kao samostalne podjedinice za čiji siguran rad je odgovoran Voditelj laboratorija. A to je ujedno i odgovornost i zadatak svih zaposlenika Zavoda/Katedre.

Svaki Zavod/katedra treba imati priručnik koji obuhvaća opise svih sigurnosnih zahtjeva koje moraju poznavati i provoditi svi stalno zaposleni djelatnici Zavoda.

1. Zakonski propisi
2. Informacije o hitnim telefonskim pozivima
3. Dobra laboratorijska praksa
4. Evidencija
5. Obuka o opasnim kemikalijama
6. Rad u laboratoriju
7. Osobna sredstva zaštite
8. Sigurnosna oprema
9. Opasnosti za zdravlje
10. Zaštita od požara
11. Izlijevanje kemikalija
12. Fizičke opasnosti
13. Skladištenje i čuvanje kemikalija
14. Opasni otpad
15. Opasnosti od zračenja

Svaki laboratorij mora imati dodijeljenog **Voditelja laboratorija** koji je (zakonski) odgovoran za:

- provedbu zaštite na radu
- upoznavanje zakonske i podzakonske regulative
- poznavanje pravila zaštite na radu
- poznavanje vrsta opasnosti i
- upoznavanje s načelima zaštite na radu.

Svakodnevnim radom u laboratoriju izlažemo se različitim izvorima opasnosti. One su prisutne neovisno o tome kojim se metodama koristimo ili u kojoj vrsti laboratorija radimo. Izvori opasnosti uzrokuju nezgode koje mogu dovesti do ozljeda s lakšim ili težim posljedicama, profesionalnih bolesti te materijalnih gubitaka.

Jedan od najjednostavnijih načina provedbe zakonske regulative odnosno provedbe sigurnog rada jest promatranje svakog pojedinog segmenta s kojim radimo ili se s njim susrećemo.

Ulaskom u laboratorij trebamo se pitati:

Postoje li rizici za moju sigurnost i zdravlje, hoću li se danas ozlijediti, hoće li višegodišnji rad ostaviti kakve posljedice na moje zdravlje, jesam li siguran dok radim u laboratoriju?

Postavljanjem sebi takvih pitanja postajemo **svjesni da rizik postoji**. To je prvi korak i zove se **PROCJENA RIZIKA** čiji je rezultat: potpuno ukloniti rizike rada u laboratoriju ili ih barem smanjiti na prihvatljivu razinu.

Rizik je vjerojatnost nastanka štetnog događaja.

- misli se na ozljedu na radu, profesionalnu bolest te poremećaj u procesu rada koji bi mogao izazvati štetne posljedice za sigurnost i zdravlje.

Rizike nije uvijek jednostavno prepoznati posebno ako se svakodnevno susrećemo s njima i ukoliko nismo sami doživjeli neki štetni događaj i ne razmišljamo o potencijalnim opasnostima. *Npr. otvoreno organsko otapala ostavljenom bez nadzora na laboratorijskom stolu.*

Koje vrste rizika mogu biti u ovom slučaju?

- rizik od eksplozije i požara jer se u blizini mogu nalaziti grijaća tijela ili drugi izvori paljenja,
- rizik od eventualne reakcije para otapala sa susjednim reaktivnim tvarima,
- rizik od nenadziranoga širenja para otapala u laboratorij - ako se otapalo upotrebljavalo iznad laboratorijskog stola, a ne u digestoru te rizik od pada boce na pod, njezino razbijanje i prolijevanje otapala,...

Ovo su samo neki rizici koji nastaju samo jednim nesvjesnim ostavljanjem boce na stolu. Nedostatak svijesti da rizici postoje uzrok su štetnih događaja.

Pravodobnim prepoznavanjem rizika imamo mogućnost da ih na vrijeme uklonimo ili smanjimo njihov utjecaj.

Ozljede i profesionalne bolesti ne događaju se same od sebe, prouzročene su postojanjem izvora **opasnosti, štetnosti i napora.**

1. **Opasnosti** - stanja koja ugrožavaju život i zdravlje - uzrokuju (uglavnom) ozljede odmah vidljive;
2. **Štetnosti** - čimbenici čiji se utjecaj očituje nakon nekog vremena, odnosno nakon izloženosti kroz duži vremenski period - profesionalne bolesti;
3. **Napor** - tjelesni (tjelesno naprezanje i neprirodan položaj tijela) i psihofizički (napor vida i stres na radnom mjestu).

Opasnosti:

- mehaničke;
- poremećene temperature— rad s vrućim/zamrznutim kemikalijama, priborom, opremom;
- el. struja;
- eksplozije i požari;
- zračenja;
- kemijske;
- biološke;
- buka;
- psihofizički napori...

Sve navedeno koristi se kao okvir za pisanje **Sigurnosnih operativnih postupaka (SOP)**, koji se kao takvi **dokumentiraju, arhiviraju** i prilagođavaju radu u laboratoriju, odnosno moraju sadržavati opisane postupke onoga što se **trenutačno izvodi** (tehlike, postupci, aparatura...), procjenu rizika te strategiju zaštite.

Za opisivanje štetnosti pojedinih kemikalija koriste se piktogrami uz njihov sigurnosno tehnički list.

Zakon o radu NN 71/14 (na snazi od 19.06.2014.) – relevantni članci:

Čl. 17, 18, 19, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55(4), 56(2), 61, 62.

****Za voditelje laboratorija:** istaknuti članci neophodni su za provedbu DLP, te za izradu SOP-ova.*

Zakon o lijekovima NN 71/07, 45/09, 124/11 – Pravilnik o dobroj laboratorijskoj praksi:

- *ovaj pravilnik se odnosi na laboratorije koje se bave nekliničkim ispitivanjima lijekova međutim kako se naši laboratoriji bave istraživanjima prema **Direktivi 2004/10/EZ i 2004/9/EZ** podliježemo ovom pravilniku!!!*

Čl. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15 (SOP), 16 (plan ispitivanja), 17,18,19,20 (dokumentiranje)

Prema Zakonu o otpadu istaknuti načine „gospodarenja otpadom“; napraviti klasifikaciju otpada, način sortiranja i odlaganja. Medicinski otpad s obzirom na opasna svojstva dijeli se na nekoliko potkategorija, za Zavod relevantne:

- infektivni otpad – sav otpad koji je opasan za čovjeka i životinje;
- kemijski otpad koji sadrži opasne tvari;
- oštri predmeti i
- ostali opasni otpad – svaki otpad za koji se pretpostavlja da ima neko od opasnih svojstava.

Oni koji rade u laboratoriju puno jednostavnije i lakše mogu procijeniti načine gospodarenja otpadom te njihovu klasifikaciju jer im je poznata vrsta otpada kojeg generiraju.

Osnovni koraci koji se moraju poduzeti na Zavodu sa svrhom uvođenja DLP:

- 1. Ormarići Prve pomoći** – zakonski je definirano što jedan ormarić mora sadržavati; svaki laboratorij mora imati po jedan lako dostupan ormarić;
- 2. Zaštitna radna odjeća i obuća** – s obzirom na vrstu poslova koji se obavljaju u laboratorijima definiraju se sredstva zaštite pri radu – osnovna zaštitna sredstva su radna odjeća (kuta), zaštitna obuća (zatvorena, ne klizajuća), zaštitne naočale i maska...
  - **Označavanje i etiketiranje –boce plina, boce s kemikalijama, znakovi upozorenja-zabrane- opasnosti** – sva sredstva koja se koriste pri radu u

laboratoriju moraju biti pravilno označena s jasnim uputama o načinu korištenja, rizicima i postupanju u slučaju nesretnog slučaja.

3. Procjena rizika

4. Organizacija u slučaju štetnog događaja (tko je zadužen za što)

- točka 3. i 4. – vanjska, certificirana, usko specijalizirana ustanova u suradnji s osobljem zaduženim za provedbu zaštite na radu

5. SOP-ovi – najvažniji dokumenti unutar laboratorija – svaki uređaj, svaki protokol mora imati SOP s jasno naznačenim koracima rada, rizicima - izvorima štetnosti i opasnosti, te načinima postupanja u slučaju nesretnog slučaja

6. Način dokumentiranja i arhiviranja

1. Zakon o zaštiti na radu - NN 71/14 – na snazi od 19.06.2014

2. Zakon o zapaljivim tekućinama i plinovima

NN 108/93, 56/10

3. Zakon o kemikalijama

NN 150/05, 53/08, 49/11

4. Pravilnik o poslovima s posebnim uvjetima rada

NN 5/84

5. Pravilnik o graničnim vrijednostima izloženosti opasnim tvarima pri radu i o biološkim graničnim vrijednostima

NN 13/09

6. Pravilnik o sigurnosti i zdravlju pri upotrebi radne opreme

NN 21/08

7. Pravilnik o zaštiti radnika zbog izloženosti biološkim agensima pri radu

NN 155/08

8. Pravilnik o dobroj laboratorijskoj praksi

NN 73/12

9. Nadgledanje sukladnosti s načelima dobre laboratorijske prakse

NN 061/12

10. Pravilnik o dobroj laboratorijskoj praksi

NN038/08

11. Uredba o kategorizaciji, vrstama i klasifikaciji otpada

NN 50/05

12. Zakonom o otpadu

NN 178/04, 111/06, 60/08, 87/09